

نقد اقدامات تقنینی در مقابله با قاچاق انسان در حقوق ایران با تأکید بر موازین بین‌المللی حقوق بشر

رضا اسلامی *

فاطمه ابوترابی **

شناسه دیجیتال اسناد (DOI) : 10.22066/cilamag.2019.77040.1419

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۳۰

چکیده

قاچاق انسان، نوعی جرم سازمان‌یافته است که مبارزه با آن مستلزم اقدام همه‌جانبه بالاخص اتخاذ تدابیر تقنینی مؤثر و متناسب است. اسناد و مقرراتی در عرصه بین‌المللی و در حقوق داخلی کشورها در زمینه مبارزه با قاچاق انسان به‌عنوان بردگی مدرن^۱ در رابطه با پیشگیری، تعقیب کیفری مرتکبان و حمایت از بزه‌دیدگان، خصوصاً زنان و کودکان پیش‌بینی شده است که علی‌رغم وجود کاستی‌هایی، بخصوص در سطوح ملی، موجد جنبش جهانی برای وضع مقررات مشابه در حقوق داخلی کشورها جهت مقابله با این پدیده مجرمانه است. این پژوهش، ضمن نقد و بررسی اقدامات تقنینی در حقوق ایران در پرتو موازین بین‌المللی، ضرورت اقدامات تقنینی جامع، مؤثر و متناسب جهت مقابله مؤثر با قاچاق انسان را در ایران آشکار می‌کند.

واژگان کلیدی

اقدامات تقنینی، مقابله با قاچاق انسان، قاچاق زنان، قاچاق کودکان، تدابیر حمایت‌گرایانه

* someal@yahoo.com

f.abutorabi69@gmail.com

* نویسنده مسئول، دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

** کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

1. Modern Slavery

مقدمه

با توجه به گسترش روزافزون تعداد قربانیان قاچاق انسان و پیچیده‌تر شدن این جرم که از نظر شیوه‌های ارتکاب، موضوع و هدف آن می‌توان ادعا کرد که رشد کمی و کیفی قاچاق انسان باعث افزایش توجه جامعه بین‌المللی به این مسئله شده و از آنجا که این جرم پیامدهای بسیار زیان‌باری بر جامعه بین‌المللی، از جمله افزایش جرایم سازمان‌یافته دیگر، روی آوردن بسیاری از قاچاقچیان سایر کالاها به قاچاق انسان و افزایش مراکز مختلف در جهان داشته، اهمیت توجه به این مسئله و مبارزه با آن، روز به روز نمایان‌تر می‌شود و مشارکت جامعه بین‌المللی را برای مبارزه با این مسئله می‌طلبد. گسترش قاچاق انسان از جهات مختلف، امنیت جامعه جهانی را نیز تهدید می‌کند. قاچاق انسان، حقوق بشر بزه‌دیدگان را نقض کرده و با ترویج فحشا، به اصول اخلاقی خلل وارد می‌کند و همچنین موجب شیوع بیماری‌های آمیزشی و اخلاقی در نظم عمومی و در اقتصاد کشورها می‌شود. در موارد بسیاری، قاچاقچیان سود حاصل از قاچاق انسان را تطهیر کرده یا در فعالیت‌های مجرمانه دیگر به کار می‌برند. از این‌رو مبارزه با این جرم، مانع گسترش دیگر فعالیت‌های مجرمانه سازمان‌یافته خواهد شد.

در این حوزه سؤالاتی مطرح می‌شود که این پژوهش، در صدد پاسخگویی به آن‌هاست؛ از جمله اینکه با توجه به اهمیت مسئله قاچاق انسان و افزایش توجه جامعه بین‌المللی به آن، در نظام بین‌المللی و در ایران، چه مقرراتی برای مقابله با این پدیده مجرمانه وضع شده است؟ با توجه به اینکه در قاچاق انسان، بیشتر توجه به زنان و کودکان است، چه تدابیری برای حمایت از آنان و تعقیب کیفری مرتکبان پیش‌بینی شده است؟ آیا قانون ایران به مسئله قاچاق زنان و کودکان توجه کرده و از جامعیت لازم برخوردار است؟ آیا مقررات بین‌المللی و قوانین ملی برای حمایت از بزه‌دیدگان و جلوگیری از فرورفتن دوباره آن‌ها در ورطه قاچاق، تدابیری اندیشیده‌اند؟

دولت‌ها سعی کرده‌اند با تصویب کنوانسیون و پروتکل‌هایی در رابطه با قاچاق انسان و همچنین کنوانسیون‌های حقوق بشری، در جهت اقدام جهانی برای مقابله با جرم قاچاق انسان به‌عنوان یکی از اشکال جرایم سازمان‌یافته و علیه اشخاص در تعقیب و مجازات آن همکاری کنند و همچنین با الهام از اسناد بین‌المللی، قاچاق انسان را در نظام حقوقی داخلی خود جرم‌انگاری کرده‌اند. اما همان‌طور که در سایر موضوعات، حقوق بین‌الملل از ضمانت اجرای کافی و مؤثر برخوردار نیست، قواعد و اسناد در رابطه با قاچاق انسان نیز فاقد ضمانت اجرای منسجم و کارآمد است. از این‌رو این اسناد و قوانین نیز به‌تنهایی برای مبارزه و کاهش نرخ قاچاق کافی نیست. از طرفی نباید این مسئله را از نظر دور داشت که قوانین و مقررات در این خصوص همواره با چالش‌های اجرایی مواجه بوده است. البته این مسئله مربوط به عرصه اجرا بوده و باید توسط مقامات مجری قانون، مطمح نظر

قرار گیرد.^۲ قانونگذار ایران در ۱۳۸۳ قاچاق انسان را به طور کلی در قانون هشت ماده‌ای جداگانه‌ای پیش‌بینی کرده اما به نظر می‌رسد که قانون ایران چندان قوی نیست و جامعیت لازم و کافی را ندارد به طوری که در بسیاری از زمینه‌ها ساکت است یا برای تفسیر عبارات کلی و مبهم، به علت نبود سابقه قانونگذاری، مشکلاتی وجود دارد. با وجود این، اسناد و مقررات بین‌المللی با در نظر گرفتن تدابیر حمایتی مناسب، نظیر حمایت‌های بهداشتی، آموزشی، مسکن، شناسایی بزه‌دیدگان و دیگر طرق حمایتی، به دنبال حمایت از بزه‌دیدگان و جبران خسارت از آنان هستند.

از آنجا که بیشتر قربانیان از میان گروه‌های آسیب‌پذیر انتخاب می‌شوند، یکی از مهم‌ترین و آسیب‌پذیرترین گروه‌ها که در تمامی اشکال قاچاق به کار گرفته می‌شوند، زنان هستند. از این رو بخش نخست، رویکرد اسناد بین‌المللی و قانون داخلی را به فراخور اشکال قاچاق در جرم‌انگاری این پدیده، و بخش دوم، قواعد و اسناد بین‌المللی را در حوزه قاچاق کودکان و وضع مجازات‌های متناسب در این حوزه بررسی می‌کند. در پایان این بخش نیز پاسخ‌های کیفی در قانون ایران و واکنش قانونگذار در مواجهه با قاچاق کودک بررسی خواهد شد.

از آنجا که پیشگیری به عنوان گام نخست باید در مقابله با هر پدیده مجرمانه لحاظ شود، در بخش سوم، قواعد و اقدامات تقنینی در اسناد بین‌المللی و در حقوق ایران در زمینه پیشگیری از قاچاق انسان مطالعه شده است. در پایان این مبحث نیز سعی شده تا موضع اسناد بین‌المللی در خصوص حمایت از قربانیان در سطوح بین‌المللی و ملی مطرح شود تا هم اسباب بهبودی و بازتوانی آنان فراهم شود و هم مانع از قربانی شدن مجدد آنان شود.

۱. نقد اقدامات تقنینی در مبارزه با قاچاق زنان

زنان همواره به دلیل شرایط خاص خود، از دیرباز مورد توجه برده‌داران بوده‌اند و امروزه نیز که برده‌داری صورت جدیدی به خود گرفته، زنان همچنان بیشتر مورد توجه قاچاقچیان انسان بوده و مهم‌ترین و وسیع‌ترین گروه قربانیان هستند. از این رو به جهت اهمیت مسئله، در اینجا قاچاق انسان به اعتبار قربانیان آن مطالعه می‌شود.

در حقوق ایران، با تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان در ۱۳۸۳ تلاش شد که خلأ قانونی در این حوزه رفع شود و ایران نیز در صف کشورهای دارای قانون مبارزه با قاچاق انسان قرار گیرد. البته ناگفته نماند که قانونگذاری و اجرای قانون در این زمینه، همواره با چالش‌هایی رو به رو بوده است، مانند کمبود اطلاعات و آمار دقیق، ضعف قوانین و فرض‌های متداول. اما یکی از مسائل،

۲. از جمله چالش‌های اجرای قوانین می‌توان به نبود اراده کافی کشورها و فساد مقامات مجری اشاره کرد. در خصوص چالش‌های اجرای قوانین در خصوص قاچاق انسان، ن.ک: هادی معتمدی و فرزانه مستوفی‌فر؛ *قاچاق انسان، چالش‌ها و راهکارهای پیشگیری*، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۸.

نبود اراده کافی در کشورها و فساد مقامات مجری قانون بوده است. هم‌اکنون نیز این موضوع در ابعاد پیچیده‌تر نمود پیدا کرده است.^۳ با وجود این، مطالعه در این خصوص بسیار ناچیز است. شاید دلیل این مسئله، گستردگی شبکه‌های قاچاقچیان باشد که برخی حتی در بین مسئولان نیز نفوذ کرده و از راه‌های گوناگون، مانع از پیگیری و همکاری مؤثر و مسئولانه آنان می‌شوند. صرف توجه پژوهشگران به سایر جنبه‌های قاچاق انسان، مانند توجه به مجازات‌های مقرر برای این جرم و حمایت از قربانیان و... می‌تواند از عمده دلایلی باشد که پژوهشگران توجه کمتری به مسئله چالش‌های تقنینی کرده و بیشتر، علل و اشکال این جرم و نهایتاً پاسخ‌های کیفری و غیرکیفری را بررسی کرده‌اند.

با وجود این، هرچند این قانون نیز نقاط ضعف و قوتی دارد، می‌توان تصویب آن را گامی مؤثر برای مبارزه با این پدیده فراملی و پیوستن به زنجیره اقدامات بین‌المللی برای مبارزه و سرکوب این پدیده جهانی دانست.

قانونگذار در ابتدا قاچاق انسان^۴ را تعریف کرده است. به نظر می‌رسد این تعریف تا حدودی ملهم از پروتکل پالمو باشد اما تنها به قاچاق خارج از مرزهای کشور نظر داشته و از قاچاق داخلی یا درون‌مرزی غافل مانده است.

در این قانون، ماده جداگانه‌ای به بحث قاچاق زنان اختصاص نیافته است. فقط در ماده ۳ به‌طور کلی مجازات قاچاق انسان پیش‌بینی شده است: «چنانچه عمل مرتکب قاچاق انسان از مصادیق مندرج در قانون مجازات اسلامی باشد، مطابق مجازات‌های مقرر در قانون یادشده، و در غیر این صورت به حبس از ۲ تا ۱۰ سال و پرداخت جزای نقدی معادل دو برابر وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و اموالی که از طرف بزه‌دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده است محکوم می‌شود». همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، «در حالی که هدف اصلی از وضع این قانون، مبارزه جدی با قاچاق انسان بوده، قانونگذار بدون هیچ مبنایی در تعیین عنوان مجرمانه، به احکام مقرر در قانون مجازات اسلامی اولویت داده است. حتی در مواردی که عمل مرتکب، منطبق با یکی از عناوین قانون مجازات اسلامی است و هم‌زمان قابل تطبیق با قاچاق انسان است، باید

^۳ معتمدی و مستوفی‌فر؛ همان، ص ۱۵۴. ن.ک:

Friesendorf, Cornelius, "Strategies against Human Trafficking: The Role of the Security Sector", *National Defense Academy and Austrian Ministry of Defense and Sports*, Rossauer Lande 1, 2010 Wien in Cooperation with Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, September 2009.

^۴ ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق انسان، مصوب ۱۳۸۳: قاچاق انسان عبارت است از: الف) خارج یا وارد ساختن و یا ترانزیت مجاز یا غیرمجاز فرد یا افراد از مرزهای کشور با اجبار و اکراه یا تهدید یا خدعه و نیرنگ و یا با سوءاستفاده از قدرت یا موقعیت خود یا سوءاستفاده از وضعیت فرد یا افراد یادشده، به قصد فحشا یا برداشت اعضا و جوارح، بردگی و ازدواج. ب) تحویل گرفتن یا انتقال دادن یا مخفی نمودن یا فراهم ساختن موجبات اخفای فرد یا افراد موضوع بند الف) این ماده پس از عبور از مرز با همان مقصود.

طبق قاعده تعدد معنوی اقدام می‌شد نه اینکه قانونگذار صریحاً اولویت را به مواد قانون مجازات اسلامی بدهد».^۵

همچنین قانونگذار پیش‌بینی کرده، زمانی که شخص موجبات ارتکاب جرم را (به‌استثنای فراهم کردن موجبات اخفا) فراهم کند، معاون در جرم قاچاق انسان، تعقیب و مجازات خواهد شد.^۶ با توجه به اینکه گاه اشخاص بسیاری در زنجیره قاچاق درگیر می‌شوند که بعضاً به علت عدم امکان شناسایی آنان یا مواجهه با ادعای عدم آگاهی آنان، نمی‌توان همگی‌شان را تعقیب کرد، بهتر می‌بود قانونگذار با پیش‌بینی برخی اعمال که می‌تواند مقدمه قاچاق انسان باشد، تحت عنوان مجرمانه جداگانه، هم می‌توانست تناسب میان جرم و مجازات را بهتر تأمین کند (زیرا مجازات پیش‌بینی‌شده برای معاون جرم در چنین جرم سازمان‌یافته و پیچیده‌ای بسیار ناچیز بوده و اثر بازدارندگی ندارد) و هم بسیاری از مجرمین را در هر مرحله از زنجیره قاچاق، تحت عنوان مجرمانه خاص خود تعقیب کرده و این امر را موکول به تحقق گسترش‌یافته این جرم نکند.

در راستای اعمال اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات، قانونگذار در تبصره ۲ ماده ۳ شروع به جرم قاچاق انسان را جرم‌انگاری کرده و مجازات شش ماه تا دو سال حبس را برای آن در نظر گرفته است. مجازات شروع به جرم قاچاق انسان در حقوق ایران در مقایسه با بسیاری دیگر از جرایم، بسیار خفیف بوده و این در مقایسه با تأثیری که قاچاق انسان بر افراد و جامعه و به‌طور کلی جامعه بین‌المللی داشته، چندان کافی به نظر نمی‌رسد.^۷

در مجموع در حقوق داخلی تنها به بُعد کیفی مسئله قاچاق انسان پرداخته شده است در حالی که بحث پیشگیری به‌عنوان اقدامات بازدارنده از وقوع جنایت، آن هم در کشوری نظیر ایران که هم مبدأ، هم مقصد و هم محل ترانزیت طعمه‌های قاچاق است مسکوت مانده و قانونگذار تدابیری در این خصوص نیندیشیده است. از طرفی نباید با صرف تعقیب و مجازات مرتکبان، رسیدگی به پرونده‌های قاچاق را تمام‌شده فرض کرد زیرا هدف اصلی از قانونگذاری در این حیطه، حمایت از قربانیان است. آن‌ها نه تنها نباید مجازات شوند بلکه باید حمایت شوند تا به جامعه بازگردند. اما قانونگذار این مسئله مهم را نیز در نظر نگرفته و حتی یک ماده هم در قانون مبارزه با قاچاق انسان به این امر اختصاص نداده است. در ضمن به نظر می‌رسد به‌موجب تبصره ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری جدید، محروم کردن متهمان به جرایم سازمان‌یافته، از جمله قاچاق انسان، از حضور

۵. حبیب‌زاده و همکاران؛ «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، *مدرس علوم انسانی- پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۳، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸، ص ۱۱۶.

۶. تبصره ۳ ماده ۳: «مجازات معاونت در جرم قاچاق انسان به میزان دو تا پنج سال حبس حسب مورد و نیز جزای نقدی معادل وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و یا اموالی که طرف بزه‌دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده است، خواهد بود».

۷. برای مطالعه اقدامات تقنینی سایر کشورها، ن.ک: www.protectionproject.org

وکیل در صورت ضرورت به پیشنهاد بازپرس و تأیید دادستان در تحقیقات مقدماتی برخلاف حقوق رویه‌ای پیش‌بینی شده در اسناد بین‌المللی و حقوق بشری است و قانونگذاری در این خصوص که طیف گسترده‌ای از افراد را در بر می‌گیرد، باید با احتیاط و حزم کافی صورت گیرد. در پایان این قسمت، برای رعایت جنبه انصاف، لازم به توضیح است که این قانون نقاط قوتی نیز داشته است از جمله توجه قانونگذار به یافته‌های جرم‌شناسی و به‌ویژه بزه‌دیده‌شناسی. از آنجا که قبل از تصویب این قانون، واژگانی چون «مقتول» برای بیان وضعیت اشخاص آسیب‌دیده به کار رفته بود، در این قانون در ماده ۲ برای اولین بار از واژه «بزه‌دیده» استفاده شده که بسیار مناسب‌تر از واژگان نامأنوس قبلی است. استفاده از اصطلاح «بزه به‌طور سازمان‌یافته» در ماده ۲ این قانون نیز نشان‌دهنده تأثیرپذیری قانونگذار از پروتکل پالرمو در مورد قاچاق انسان است. علاوه بر قانون مبارزه با قاچاق انسان، قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۹۲ نیز با غیرقابل تعویق و تعلیق دانستن صدور حکم و اجرای مجازات در مورد این جرم، به‌موجب بند (ت) ماده ۴۷ قاطعیت قانونگذار را برای مقابله با این جرم آشکار می‌کند.

با این حال، ایران نیز باید با پیوستن به کنوانسیون جرایم سازمان‌یافته فراملی و پروتکل‌های الحاقی آن بتواند خود را با استانداردها و معیارهای بین‌المللی هماهنگ کرده و از لحاظ تقنینی نیز با الهام از این کنوانسیون و بالاخص پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان، ضعف‌ها و نقصان‌های خود را مرتفع کند.^۸ در اینجا لازم است که به مهم‌ترین اسناد بین‌المللی به فراخور اشکال عمده قاچاق توجه کرد و دید که قانون ایران تا چه حد به موازات این اسناد عمل کرده است.

۱-۱. اقدامات تقنینی در مقابله با قاچاق زنان برای کار اجباری

قاچاق اشخاص به منظور بیگاری و استفاده از نیروی کار آن‌ها، انتقال اشخاص برای هدف کار و استفاده از خدمات آن‌ها به‌صورت اجباری است. کار اجباری از طریق «بردگی بدهی»^۹ یا «کار تضمین‌شده» با ارائه خدمات به‌صورت غیراختیاری، خدمات خانگی یا کار کودک تحقق می‌یابد. قربانیان در ازای کار خود در شرایط بسیار سخت، دستمزدی ناچیز یا اصلاً چیزی دریافت نمی‌کنند.^{۱۰}

۸. مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۴ بهمن ۱۳۹۶ لایحه الحاق ایران به کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی را تصویب و به شورای نگهبان ارسال کرد.

9. Debt Bondage

10. See: Raigrodski, Dana, "Moving to Opportunity: Examining the Risk and Rewards of Economic Migration: Economic Migration Gone Wrong: Trafficking in Persons through the Lens of Gender, Labor, and Globalization", *Ind. Int'l & Comp. L. Rev.* 25, 2015.

نقل و انتقال افراد به قصد بردگی، در پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان، مصوب سال ۲۰۰۰ تعریف نشده است. اما اسنادی در این زمینه به این مسئله پرداخته‌اند. از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ در بند ۴،^{۱۱} مقاله‌نامه کار اجباری سازمان بین‌المللی کار و کنوانسیون بین‌المللی در مورد حمایت از حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آن‌ها (قطعنامه ۴۵/۱۵۸ مورخ ۱۸ دسامبر ۱۹۹۰ مجمع عمومی) مقرر می‌دارد که هیچ کارگر مهاجر یا عضوی از خانواده او نباید در بردگی یا کار اجباری نگه داشته شود و همچنین بیان می‌دارد که هیچ کارگر مهاجر یا عضوی از خانواده او نباید مجبور شود که به کار اجباری تن دهد.^{۱۲} اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری نیز که «جرایم علیه بشریت» را تعریف کرده است، بردگی را در زمره این جرایم می‌داند. همچنین ماده ۴ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین ۱۹۵۰ در بندهای ۱ و ۲ این مسئله را قید کرده است.^{۱۳} ملاحظه می‌شود که در اسناد بین‌المللی، بیگاری و کار اجباری منع شده است. لذا اشخاصی که قاچاق شده و در نهایت به کار اجباری وادار می‌شوند در واقع حق بر آزادی و کار در شرایط مناسب و سالم از آن‌ها سلب شده است. اما اسناد بین‌المللی تدابیر اجرایی لازم را در خصوص مبارزه با این پدیده به عمل نیاورده‌اند. در واقع می‌توان گفت بحث ضمانت اجرا که همیشه یکی از ایرادهای عمده در حقوق بین‌الملل است در اینجا هم قابل طرح است.

در قوانین ایران به مسئله قاچاق انسان به منظور کار اجباری توجهی نشده و نه تنها در قانون مبارزه با قاچاق انسان، ماده جداگانه‌ای برای این قسم از قاچاق که موارد آن بسیار است در نظر گرفته نشده، بلکه قانون مجازات اسلامی نیز درباره آن ساکت است.

۲-۱. اقدامات تقنینی ناظر بر ممنوعیت برداشت اعضای بدن

قربانیان قاچاق با هدف برداشت اعضای بدن، اغلب از گروه‌های آسیب‌پذیر (مانند افراد دچار فقر شدید انتخاب می‌شوند و قاچاقچیان اغلب جزئی از زنجیره و گروه جرم سازمان‌یافته فراملی هستند از جمله افراد شناسایی‌کننده، انتقال‌دهنده، کارکنان بیمارستان یا کلینیک، پزشکان متخصص، دلالان و پیمانکاران، خریداران و بانک اندام‌ها. این گروه، افراد را با وعده‌های دروغین فریب می‌دهند، آن‌ها را متقاعد یا مجبور می‌کنند که اندام‌های بدن خویش را بفروشند.^{۱۴}

۱۱. هیچ‌کس نباید در وضعیت بردگی و کار اجباری نگه داشته شود. بردگی و تجارت برده باید در تمامی اشکال ممنوع شود.

۱۲. کنوانسیون بین‌المللی حمایت از کارگران مهاجر و اعضای خانواده‌های آنان، ماده ۱۱.

۱۳. الف) هیچ‌کس نباید در شرایط بردگی و کار اجباری نگه داشته شود. ب) هیچ‌کس نباید مجبور به انجام کار اجباری یا بیگاری شود.

14. Adams, Abigail E., "Gringas, Ghouls and Guatemala: The 1994 Attacks on North American Women Accused of Body Organ Trafficking", *Journal of Latin American Anthropology*, vol.4, No. 1 1998.

قاچاق اشخاص برای برداشت اعضا بر اساس پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان، جرم است و صرفاً زمانی رخ می‌دهد که شخص به منظور برداشت عضو (صرف‌نظر از کسب منفعت برای وی) قاچاق شود. در ماده ۳ این پروتکل در تعریف قاچاق انسان، برداشت اعضا، یکی از اشکال قاچاق دانسته شده است. در قطعنامه ۵۹/۱۵۶، مورخ ۲۰ دسامبر ۲۰۰۴ موسوم به «پیشگیری، مبارزه و مجازات قاچاق اعضای بدن»، مجمع عمومی سازمان ملل، از دبیرکل خواسته است که مطالعه‌ای در مورد دامنه و گستره این پدیده تهیه کرده و در نشست پانزدهم کمیسیون مربوط به پیشگیری از جرم و عدالت کیفری تسلیم کند.^{۱۵}

مسئله رضایت و بهره‌برداری مرتبط با برداشت اعضا با این حقیقت پیچیده‌تر می‌شود که اغلب قربانیان، به برداشت اعضای بدنشان رضایت می‌دهند یا حتی ممکن است در ازای اندام خود در مورد مبلغ هم توافق کنند. ماده ۳(b) پروتکل به مسئله رضایت پرداخته است: «رضایت قربانی قاچاق اشخاص نسبت به بهره‌کشی مورد قصد مطرح‌شده در بند a این ماده، در جایی که هریک از وسایل مطروحه در بند a مورد استفاده قرار گرفته باشد، هیچ مناسبت و اهمیتی نخواهد داشت».^{۱۶} همان طور که ذکر شد، قانونگذار در زمینه توجه و جرم‌انگاری اشکال عمده قاچاق، بسیار ضعیف عمل کرده و به مسئله برداشت اعضا در قانون مبارزه با قاچاق انسان توجهی نداشته است. فقط در ماده ۱ قاچاق انسان را یکی از مقاصد قاچاقچیان ذکر کرده است. لذا شایسته است قانونگذار با تجدیدنظر در این قانون و در نظر گرفتن تدابیر مناسب بازدارنده، اعم از کیفری و غیر کیفری به منظور حمایت از بزه‌دیدگان و مجازات طیف گسترده افراد درگیر در قاچاق، گام مؤثری برای مقابله با این جنایت بردارد.

۳-۱. اقدامات تقنینی ناظر بر مقابله با سوءاستفاده جنسی

سوءاستفاده جنسی، مرسوم‌ترین شکل قاچاق انسان است. «بسیاری از قربانیان بهره‌برداری‌های جنسی اجباری پس از اینکه طی قراردادی فعالیت‌های اقتصادی مختلفی را می‌پذیرند، به انجام این رفتار استثمارگرانه وادار می‌شوند. صنعت سکس در چند سال اخیر به‌طور فزاینده‌ای متنوع و جهانی شده است. پیشرفت‌های فناوری، مانند اینترنت، افزایش گردشگر، احاطه‌شدن توسط مؤسسات گوناگون و رسانه‌هایی که برای خدمات جنسی تبلیغ می‌کنند، همگی در تقاضای فزاینده

۱۵. گزارش پیشگیری، مبارزه و مجازات قاچاق اعضای بدن مقرر می‌دارد که: «گستره رابطه میان قاچاق اعضا و قاچاق اشخاص (و دیگر اشکال جرم سازمان‌یافته) مهم است». این گزارش، اگرچه رابطه و پیوند میان حساسیت چنین جرایمی و عوامل اجتماعی نظیر بیکاری، فقدان آموزش و فقر را تبیین می‌کند، مقرر می‌دارد که قاچاق اشخاص به منظور برداشت اعضا متداول نیست هرچند که مواردی با این موضوع گزارش شده است.

16. See: The Vienna Forum to Fight Human Trafficking, "011 Workshop: Human Trafficking for the Removal of Organs and Body Part", 13-15 February 2008, Austria, Vienna, Background Paper.

برای صنعت سکس سهیم بوده‌اند».^{۱۷}

بهره‌برداری جنسی، موضوع کنفرانس‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی متعددی تحت عنوان نقض حقوق بشر و شکلی از خشونت بوده است؛ از جمله کنوانسیون ۱۹۴۹ در مورد منع قاچاق و سوءاستفاده از روسپی‌گری دیگران، کنوانسیون ۱۹۷۹ در مورد حذف کلیه اشکال تبعیض علیه زنان که مقرر داشته دولت‌های متعاقد باید تمامی تدابیر مقتضی از جمله قانونگذاری برای سرکوب همه اشکال قاچاق زنان و سوءاستفاده از روسپی‌گری زنان را اتخاذ کنند^{۱۸} و بیانیه محو خشونت علیه زنان (قطعه‌نامه ۴۰/۱۰۴ مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ مجمع عمومی).

«اعمالی از جمله فحش‌ای اجباری، تجاوز به عنف و سایر اشکال خشونت جنسی^{۱۹} نیز به موجب منشور نورنبرگ، منشور توکیو، اساسنامه دادگاه یوگسلاوی سابق، دادگاه رواندا، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و دادگاه ویژه سیرالئون در دسته جنایت علیه بشریت قرار گرفته و جرم‌انگاری شده‌اند. اگرچه اساسنامه دیوان در بند ۱ ماده ۷ خود، فحش‌ای اجباری را از انواع جنایت علیه بشریت معرفی کرده است، اما تعریفی از آن ارائه نداده است».^{۲۰} «هتک ناموس به عنف» نیز در ماده ۵ اساسنامه دادگاه یوگسلاوی سابق، ماده ۳ اساسنامه دادگاه رواندا، ماده ۷ اساسنامه دیوان و ماده ۲ اساسنامه دادگاه سیرالئون در زمره جنایات بر ضد بشریت قرار گرفته است.

در قانون مبارزه با قاچاق انسان، ماده جداگانه‌ای برای قاچاق به منظور بهره‌برداری‌های جنسی اختصاص داده نشده است، بلکه به نوعی به قانون مجازات اسلامی احاله داده شده است. لذا در صورتی که عمل ارتكابی مشمول یکی از عناوین مصرح در این قانون باشد، از جمله زنا، لواط، تجاوز به عنف، قوادی و... مشمول قانون مبارزه با قاچاق انسان نخواهد بود و چنان که گذشت، نمی‌توان چندان از این اولویت‌دادن به قانون مجازات اسلامی در بحث تقنین دفاع کرد زیرا این مورد می‌تواند از مصادیق تعدد معنوی بوده و متناسب با آن، مجازات در نظر گرفته شود ولی قانونگذار با این اولویت‌بخشی، دادگاه را در تعیین مجازات متناسب برای مرتکبین، محدود می‌کند در حالی که برای مقابله با این پدیده مجرمانه باید قانون مبارزه با قاچاق انسان به‌عنوان قانون خاص، اصلاح و بازنگری، و در آن، تمامی ابعاد و اشکال آن لحاظ و مجازات‌های متناسب و اثربخش وضع شود، چنان که در قوانین بسیاری از کشورها از جمله هند و مصر پیش‌بینی شده است؛ یا حتی در قانون

17. Száraz, Krisztina, "The Role of the European Union in the Global Fight against Trafficking in Human Beings", [védelem előtti]=Az Európai Unió Szerepe az Emberkereskedelem Elleni Globális Harcban. *Diss. Budapesti Corvinus Egyetem*, Budapest, 2010, p. 52.

18. کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، ماده ۶.

19. See: Askin, K.D., "Crimes within the Jurisdiction of the International Criminal Court", *Criminal Law Forum*, vol. 33, 1999.

20. نگاهی مخلص‌آبادی، مرجان؛ «جهانی‌شدن مقابله با قاچاق انسان و تأثیر آن بر سیاست جنایی تقنینی ایران»، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، سال سوم، شماره ششم، زمستان ۱۳۹۱، ص ۱۰۱.

مجازات، با لحاظ همه اشکال، ابعاد و طرق قاچاق و همچنین حمایت از بزهدیدگان، به‌عنوان جرم سازمان‌یافته مستقل و مجازات متناسب و نه کمتر از جرایم مهم دیگر، پیش‌بینی شود، مانند قوانین فرانسه و استرالیا، نه اینکه اولویت به جرایم دیگر داده شود. در کنار آن، پیش‌بینی اقدامات مهم و مؤثر برای پیشگیری و بالابردن سطح آگاهی عمومی و در نهایت، حمایت جدی از بزهدیدگان، ضروری است.

۱-۴. اقدامات تقنینی ناظر بر ممنوعیت ازدواج زود هنگام

ازدواج اجباری، شکلی از قاچاق انسان و نقض شدید حقوق بشر دانسته شده است.^{۲۱} «طبق قانون، هیچ ازدواجی نباید بدون رضایت کامل و آزادانه دو طرف صورت گیرد. رضایت باید با رعایت تشریفات و در حضور مقام صلاحیت‌دار تصریح شود تا کلیه تشریفات مربوط به ازدواج و شهود، طبق قانون رعایت شود».^{۲۲}

چنین ازدواج‌هایی در اسناد بین‌المللی متعددی تقبیح شده است؛ از جمله بند ۲ ماده ۱۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر^{۲۳} و ماده ۲۳ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.^{۲۴} بند ۲ ماده ۱۶ کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان نیز رضایت آزادانه طرفین را لازمه ازدواج می‌داند. مجمع عمومی در ۷ نوامبر ۱۹۶۲، کنوانسیون رضایت به ازدواج، حداقل سن ازدواج و ثبت ازدواج^{۲۵} را به تصویب رساند. در این سند، ازدواج در سنین پایین و همچنین ازدواج‌های اجباری، نقض حقوق بشر و آزادی‌های اساسی قلمداد شده‌اند. بر اساس ماده ۱ این کنوانسیون، ازدواج باید با رضایت طرفین محقق شود. ماده ۳ نیز رعایت شرایط شکلی ازدواج و ثبت ازدواج را در دفاتر ثبت ازدواج الزامی می‌داند. این معاهده از کشورها می‌خواهد ازدواج‌های کمتر از سن ۱۴ سال را باطل و غیرقانونی اعلام کنند.^{۲۶} در مورد ازدواج زود هنگام نیز ماده جداگانه‌ای در قانون ایران وجود ندارد و تنها به‌عنوان یکی از مقاصد قاچاقچیان در ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق انسان قید شده است.

۲۱. ن.ک: رضا اسلامی و همکاران؛ آموزش حقوق بشر، مجد، ۱۳۹۳ و

Shelley, Louise, *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge University Press, 2010.

۲۲. Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriage, Office of the High Commissioner for Human Rights, Resolution 173 A (XVLI) of November 1996.

۲۳. ازدواج باید با رضایت کامل و آزادانه زن و مرد صورت گیرد.

۲۴. هیچ ازدواجی نباید بدون رضایت آزادانه و کامل زوج صورت گیرد.

۲۵. The Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriage, 1962.

۲۶. گلدوزیان، ایرج و احمد پورابراهیم؛ قاچاق انسان با رویکردی به حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی، خرسندی، ۱۳۹۲، صص ۹۶-۹۷ و ن.ک: Resolution 1464, *Women and Religion in Europe*, 4 October 2005

۲. نقد اقدامات تقنینی مقابله با قاچاق کودکان

دومین گروه از قربانیان که بیشتر مورد توجه قاچاقچیان انسان قرار می‌گیرند، کودکان هستند. کودکان به دلایل مختلف از جمله ترس و عدم آگاهی از حمایت‌های قانون، بیشتر مورد انواع سوءاستفاده‌ها قرار می‌گیرند.^{۲۷} کودکان در کنار زنان از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه هستند و همواره حقوق این گروه با چالش‌هایی روبه‌رو بوده و هست. «جابه‌جایی کودکان از کشوری به کشور دیگر به منظور استفاده از آن‌ها در مراکز فحشا، یا به‌کارگیری در فعالیت‌های بزه‌کارانه یا استفاده از آن‌ها به‌عنوان برده، جنایت علیه بشریت و نقض حقوق مدنی افراد به حساب می‌آید».^{۲۸} به‌موجب ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک: «به منظور تحقق اهداف این کنوانسیون، کودک به معنای هر شخص زیر ۱۸ سال است مگر آنکه به‌موجب قانون قابل اعمال نسبت به کودک، سن بلوغ، کمتر تشخیص داده شود».^{۲۹} به‌موجب بند (د) ماده ۳ پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان: «کودک یعنی هر فرد زیر ۱۸ سال».^{۳۰}

قاچاق کودکان، اغلب اشکال متنوعی به خود می‌گیرد، از جمله قاچاق به منظور بهره‌برداری اقتصادی،^{۳۱} نظیر کار اجباری، استفاده از کودکان در تجارت مواد مخدر، تکدی‌گری اجباری، فرزندخواندگی،^{۳۲} سربازگیری و برداشت اعضای بدن و بهره‌برداری جنسی،^{۳۳} نظیر به‌کارگیری آن‌ها برای صنعت سکس و گردشگری جنسی. حال باید دید موضع قانون ایران، اسناد و قواعد بین‌المللی در رویارویی با قاچاق کودکان چیست.

ایران در ۱۳۷۲ به کنوانسیون حقوق کودک پیوست و بر اساس ماده ۳۴ متعهد شد تا در جهت حمایت از کودکان در برابر انواع استثمار جنسی و اقتصادی، اقدامات ملی انجام دهد و نیز توافقات دو یا چندجانبه با سایر کشورها منعقد کند. ایران کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه‌های مکمل آن را نیز در سال ۱۳۸۰ تصویب کرد و مواردی

۲۷. اسلامی، رضا؛ آیا حقوق بشر؟ راهنمای هنجاری حقوق مدنی- سیاسی برای توانمندی و مطالبات جامعه مدنی، مجد، ۱۳۹۵، ص ۲۵۷.

۲۸. بیابانی، غلامحسین؛ «قاچاق کودکان، معضلی برای همه مرزها»، فصلنامه مطالعات پلیس زن، شماره ۱۲-۱۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۸، ص ۶۰.

۲۹. کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۱.

۳۰. پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان، ماده ۳، بند (د).

۳۱. ن.ک: رضا اسلامی و لادن فرومند؛ خصوصی‌سازی و توسعه حقوق بشر، جنگل، ۱۳۹۳ و

Belser, Patrick, "Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits", available at SSRN 1838403, 2005.

32. See: Smolin, David M., "Intercountry Adoption as Child Trafficking", *UL Rev.*, vol. 39, 2004, p. 281.

۳۳. ن.ک: رضا اسلامی؛ «مقابله با سوءاستفاده و بهره‌برداری جنسی از کودکان: راهنمایی برای حمایت از کودکان در ایران»، مجموعه مقالات حقوق کودک، ۱۳۸۷، ص ۴۸.

از جمله بردگی، خرید، فروش، قاچاق کودک و استفاده از کودک را برای فحشا در زمره بدترین اشکال کار کودک دانست. «قانونگذار با الهام از کنوانسیون حقوق کودک و محو بدترین اشکال کار کودک، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان را وضع کرد. به موجب ماده ۳ این قانون، هرگونه خرید و فروش، بهره‌کشی و به‌کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق، ممنوع و مرتکب حسب مورد، علاوه بر جبران خسارت وارده، به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از ۱۰ میلیون ریال تا ۲۰ میلیون ریال محکوم خواهد شد».^{۳۴}

مجلس شورای اسلامی، متأثر از نگرانی‌ها و تلاش‌های بین‌المللی در سال ۱۳۸۳، قانون مبارزه با قاچاق انسان را تصویب کرد که با وجود تمامی تعهدات حقوق بشری در زمینه حفظ و حمایت از حقوق کودکان، صرفاً در تبصره ۱ ماده ۳ مقرر کرده است: «چنانچه فرد قاچاق شده، کمتر از هجده سال تمام داشته باشد و عمل ارتكابی از مصادیق محاربه و افساد فی‌الارض نباشد، مرتکب به حداکثر مجازات مقرر در این ماده محکوم می‌شود».^{۳۵}

توجه به چند نکته در این تبصره حائز اهمیت است که مهم‌ترین آن توجه به این مسئله است که قانونگذار، مجازات مستقلی برای مرتکبین جرم قاچاق کودکان در نظر نگرفته است و صغر بزه‌دیده را تنها به‌عنوان یکی از عوامل مشدده کیفر برای مرتکبان در نظر گرفته است که قاضی می‌تواند با در نظر گرفتن این مهم، حداکثر مجازات مقرر در این ماده را برای مرتکب در نظر گیرد. برخلاف بسیاری از کشورها که قاچاق کودک را جداگانه جرم‌نگاری کرده‌اند، قانونگذار تنها یک تبصره به آن اختصاص داده و از وارد شدن به‌طور مبسوط در این حوزه و اشکال آن و در واقع، حمایت قوی‌تر از کودکان در راستای ایفای تعهدات بین‌المللی خود پرهیز کرده است.

در این قسمت باید یادآور شد که یکی از محاسن قانون مبارزه با قاچاق انسان، گسترش دامنه مفهوم قاچاق به تمامی افراد زیر ۱۸ سال است و کودک در مفهوم ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی مدنظر نیست. این اقدام قانونگذار که به تبعیت از پروتکل پیشگیری، سرکوب و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان بوده، گامی مؤثر و رو به جلو برای حمایت از تمامی قربانیان زیر ۱۸ سال است که در برابر این نوع از جرم آسیب‌پذیرترند؛ هرچند که به نظر می‌رسد مجازات مقرر با جرم تناسب چندانی نداشته باشد.

«قانونگذار در سال ۱۳۸۶ نیز به منظور همراهی با جامعه بین‌المللی، قانون الحاق دولت ایران به پروتکل اختیاری حقوق کودک در خصوص فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودک (۲۰۰۰ م.) را به

۳۴. نگهی مخلص‌آبادی؛ همان، ص ۱۱۶.

۳۵. لازم به یادآوری است که این ماده، مجازات مباشر جرم قاچاق انسان را حبس از ۲ تا ۱۰ سال و جزای نقدی معادل دو برابر وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و اموالی که از طرف بزه‌دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده، معین کرده است.

تصویب رساند و موارد گوناگونی از جمله استثمار جنسی و فروش کودک برای بهره‌برداری جنسی، کار اجباری و برداشتن اندام‌ها را ممنوع اعلام کرد.^{۳۶}

اسناد بین‌المللی در ارتباط با قاچاق کودکان عبارت‌اند از: کنوانسیون ملل متحد در مورد حقوق کودک ۱۹۸۹، کنوانسیون سازمان بین‌المللی کار در مورد بدترین اشکال کار کودک ۱۹۹۹ و پروتکل سال ۲۰۰۰ ملل متحد در مورد پیشگیری و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان. مهم‌ترین سند بین‌المللی در ارتباط با قاچاق کودکان، قسمتی از پروتکل‌های پالرمو است که ماده ۳ (الف) از این سند، قاچاق کودک را به شرح زیر تعریف می‌کند: «استخدام، فرستادن، انتقال، پناه‌دادن یا دریافت کودک به منظور بهره‌کشی».

کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ و پروتکل اختیاری در مورد فروش، روسپی‌گری و هرزه‌نگاری کودکان، مصوب سال ۲۰۰۰، قاچاق کودک برای هر هدفی از جمله روسپی‌گری و کار اجباری را منع می‌کند. ماده ۳۹ کنوانسیون حقوق کودک مقرر می‌دارد که: «دولت‌های متعاقد باید کلیه تدابیر مناسب را برای ارتقای بهبود فیزیکی و روان‌شناختی و استقرار مجدد اجتماعی کودک قربانی هر شکل از غفلت، بهره‌برداری یا سوءاستفاده، شکنجه یا هر شکل دیگر از رفتارها و مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا ترذیلی یا مخاصمات مسلحانه اتخاذ کنند. چنین بهبود و استقرار مجدد باید در محیطی رخ دهد که سلامت، عزت نفس و تمامیت کودک را پرورش دهد». کنوانسیون حقوق کودک، همچنین مقرر می‌دارد که دولت‌ها باید حق هر کودک بر آموزش را شناسایی (ماده ۲۸) و امکانات لازم را برای درمان بیماری و بهبود سلامتی آن‌ها تأمین کنند (ماده ۲۴). پروتکل اختیاری به کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش کودکان، اشکال ویژه‌ای از حمایت و کمک‌رسانی را که در دسترس کودکان قربانی قرار می‌گیرد، ذکر می‌کند. به منظور جلوگیری از سوءاستفاده‌های فزاینده از کودکان در سراسر جهان، مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۰۰ دو پروتکل اختیاری جهت الحاق به کنوانسیون حقوق کودک تصویب کرد تا حمایت خود را از کودکانی که در مخاصمات مسلحانه و در بهره‌برداری‌های جنسی به کار گرفته می‌شوند افزایش دهد. در تاریخ ۱۴ آوریل ۲۰۱۴، پروتکل سوم اختیاری تصویب شد که به کودکان اجازه می‌داد که مستقیماً به کمیته حقوق کودک شکایت کنند؛ سپس کمیته در مورد دعاوی تحقیق خواهد کرد و می‌تواند دولت‌ها را جهت اقدام در این خصوص راهنمایی کند.

پروتکل اختیاری به کنوانسیون حقوق کودک در مورد شرکت کودکان در مخاصمات مسلحانه،^{۳۷} مسلحانه،^{۳۷} تلاشی در راستای اجرای کنوانسیون حقوق کودک و حمایت از کودکان در طول

مخاصمات مسلحانه است. به موجب این پروتکل، دولت‌ها ملزم به اتخاذ کلیه تدابیر ممکن هستند تا تضمین کنند که اعضای نیروهای مسلحشان که زیر ۱۸ سال سن دارند، مشارکت مستقیم در مخاصمات نداشته باشند. پروتکل همچنین به دولت‌ها خاطرنشان می‌کند که کودکان زیر ۱۸ سال، مستحق حمایت ویژه هستند. از این رو سربازگیری داوطلبانه از میان افراد زیر ۱۸ سال باید متضمن حمایت و محافظت کافی از آن‌ها باشد. پروتکل دوم الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک در مورد فروش کودکان، روسپی‌گری و هرزه‌نگاری کودکان^{۳۸} از طریق متعهد کردن دولت‌ها به استفاده از کلیه قوا در جهت خاتمه دادن به بهره‌برداری جنسی و سوءاستفاده از کودکان، گامی در راستای اجرای کنوانسیون حقوق کودک است و همچنین از کودکان در برابر فروش برای مقاصد غیرجنسی- نظیر اشکال دیگر کار اجباری، فرزندخواندگی غیرقانونی و برداشت اعضای بدن- حمایت می‌کند. این پروتکل، تعاریفی برای جرم «فروش کودک»، «روسپی‌گری کودک» و «هرزه‌نگاری کودک» ارائه می‌دهد. همچنین این پروتکل، تعهداتی برای دولت‌ها جهت جرم‌انگاری و مجازات فعالیت‌های مرتبط با این جرایم ایجاد می‌کند. پروتکل همچنین از حقوق و منافع کودکان قربانی حمایت می‌کند.

پروتکل سوم الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک در مورد شکایت و دادخواهی در کمیته حقوق کودک^{۳۹} است. این پروتکل به کمیته حقوق کودک اجازه می‌دهد تا شکایاتی را که متضمن نقض حقوق کودک است استماع کند. کودکان از کشورهایی که این پروتکل را تصویب کرده‌اند می‌توانند از معاهده برای دادرسی خود استفاده کنند مشروط بر آنکه سیستم قانونی ملی آن‌ها نتواند خسارت ناشی از نقض انجام‌شده را جبران کند.

سازمان بین‌المللی کار از زمان تأسیس در ۱۹۱۹، حدود ۱۸۰ مقاله‌نامه تصویب کرده است که به‌طور خاص در ارتباط با کار کودک، مقاله‌نامه حداقل سن ۱۹۷۳ و مقاله‌نامه بدترین اشکال کار کودک را تصویب کرد. مقاله‌نامه نخست به منظور لغو کار کودک تصویب شد.

مقاله‌نامه دوم نیز موارد ذیل را منع می‌کند: الف) همه اشکال بردگی یا رویه‌های مشابه بردگی مانند فروش و قاچاق کودکان، بردگی و کار اجباری شامل سربازگیری اجباری کودکان برای استفاده در مخاصمات مسلحانه؛ ب) استفاده، آماده کردن یا عرضه کودک برای روسپی‌گری، هرزه‌نگاری؛ ج) استفاده، آماده کردن یا عرضه کودک برای فعالیت‌های غیرقانونی، به‌ویژه برای تولید و قاچاق مواد مخدر، همان گونه که در معاهدات بین‌المللی مربوط تعریف شده است؛ د) کاری که با توجه به ماهیت آن یا شرایط و اوضاع و احوال آن، ممکن است به سلامت، امنیت یا اخلاق کودک آسیب

38. Optional Protocol to Convention on the Rights of Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, 2000.

39. Optional Protocol to Convention on the Rights of Child on Complaints Procedure before the Committee on the Rights of the Child, 2011.

بزند.^{۴۰} (ماده ۳)

ماده ۷(۲) قسمت‌های (ب) و (ج) دولت‌ها را ملزم می‌کند که برای بهبود و تمامیت اجتماعی قربانیان سابق بدترین اشکال کار کودک، از جمله قاچاق، تدابیر مؤثر و به‌موقع اتخاذ کنند و همچنین دولت‌ها را متعهد می‌کند که دسترسی به آموزش رایگان و تعلیم شغل ممکن و مناسب را برای آن‌ها تضمین کند.

همان‌طور که اشاره شد، در ایران، قانون مبارزه با قاچاق انسان، تنها ذیل یک تبصره به قاچاق کودک اشاره کرده و آن را از اسباب تشدید مجازات قلمداد کرده و هیچ اشاره‌ای به اشکال و ابعاد این جرم نداشته و برخلاف اسناد بین‌المللی حتی یک ماده جداگانه به آن اختصاص نداده است. البته بهتر است که ایران با پیوستن به کنوانسیون جرایم سازمان یافته فراملی و پذیرش تعهدات بین‌المللی، اقدامات تقنینی خویش را در این خصوص قوت بخشد.^{۴۱}

۳. اقدامات تقنینی در پیشگیری از قاچاق انسان

«پیشگیری در مفهوم مضیق خود به معنای مجموعه وسایل و ابزارهایی است که دولت به منظور مهار بزهکار از طریق کاهش یا محو عوامل جرم‌زا و اعمال مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیطی، فیزیکی و اجتماعی به کار می‌برد و در معنای موسع، پیشگیری شامل هر آن چیزی است که برای کاستن از نرخ بزهکاری کاربرد دارد».^{۴۲}

قانون اساسی ایران، پیشگیری از جرم را در اصل ۱۵۶ به‌طور صریح و اصل ۸ به‌طور غیرمستقیم مطرح نظر قرار داده است و این نشانگر اهمیت و نقش اساسی پیشگیری از جرم به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم کنترل جرایم است. قانون اساسی با نگرش به بند ۵ اصل ۱۵۶ وظیفه اصلی واکنش در برابر جرم را به قوه قضاییه محول کرده است. همان‌طور که در مبحث قاچاق زنان اشاره شد، قانون به مسئله پیشگیری از قاچاق وارد نشده است.^{۴۳}

پیشگیری علاوه بر حقوق داخلی بسیاری از کشورها، به اسناد بین‌المللی نیز راه یافته است؛ از جمله کنوانسیون سازمان ملل برای مبارزه با جرایم سازمان یافته. در ماده ۱ این کنوانسیون، هدف از تدوین این کنوانسیون، ارتقای همکاری‌ها در میان دولت‌های متعاقد جهت پیشگیری و مبارزه مؤثرتر با جنایات سازمان یافته فراملی بیان شده است. همچنین به‌موجب بندهای ۱ و ۲ ماده ۳۱

40. See: United Nations Office on Drugs and Crime, et al., *Combating Trafficking in Persons: A Handbook for Parliamentarians*, 2009.

۴۱. برای مطالعه اقدامات تقنینی در سایر کشورها، ن.ک: www.protectionproject.org

۴۲. ذاقلی، عباس؛ *قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی*، میزان، ۱۳۸۹، ص ۱۵۱.

۴۳. ن.ک: علی حسین نجفی ابرندآبادی؛ «پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی»، *مجله تحقیقات حقوقی*، بهار و تابستان ۱۳۷۸، شماره ۲۶-۲۵ و بهناز اشتری؛ *قاچاق زنان، بردگی معاصر*، چاپ دوم، میزان، ۱۳۹۰.

این کنوانسیون، دولت‌های عضو باید پروژه‌های ملی و بهترین رویه‌ها و تدابیر را به منظور پیشگیری از جرم سازمان‌یافته فراملی اتخاذ کنند. همچنین دولت‌های متعاقد باید مطابق با اصول بنیادین حقوق داخلی خویش، فرصت‌های موجود یا آینده را برای گروه‌های بزهکار سازمان‌یافته‌ای که سعی در به‌جریان‌انداختن درآمدهای نامشروع خود در بازارهای قانونی می‌کنند کاهش دهند.^{۴۴} با توجه به اهمیت مسئله پیشگیری، پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان، به‌ویژه زنان و کودکان، مکمل کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی، در ماده ۲ بند (الف)، اولین هدف خود را پیشگیری از قاچاق انسان برشمرده و ماده ۹ این پروتکل به‌طور کلی به مسئله پیشگیری پرداخته است. این پروتکل از دولت‌های متعاقد می‌خواهد که به منظور پیشگیری و مبارزه با قاچاق انسان و حمایت از قربانیان، سیاست‌ها، برنامه‌ها و تدابیر دیگری اتخاذ کرده و در صورت اقتضا، با سازمان‌های غیردولتی یا سایر سازمان‌های مربوطه و سایر عناصر جامعه مدنی همکاری کنند.^{۴۵} سازمان ملل متحد، دو سری مجموعه اصول و اصول راهنما را تحت عنوان اصول ملل متحد در مورد حقوق بشر، قاچاق انسان و پیشگیری از جرم^{۴۶} ارائه کرده که باید به‌عنوان راهنما در توسعه پیشگیری از قاچاق انسان به کار رود.^{۴۷}

۴. اقدامات تقنینی در حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق انسان

بی‌تردید، توجه به مسئله قاچاق انسان، بدون در نظر گرفتن راهکارهایی مؤثر برای حمایت از قربانیان، بیهوده است و در کنار توجه به مسئله پیشگیری و تعقیب، باید حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق را ابزار مؤثری برای جلوگیری از قربانی‌شدن مجدد آن‌ها دانست. قواعد و مقررات باید به نحوی وضع شوند که در عین پیش‌بینی گونه‌های متنوع تدابیر حمایت‌گرایانه، برای احیا و بازگرداندن دوباره بزه‌دیدگان به جامعه شامل اقدامات آگاهی‌بخشی باشد تا آن‌ها از حقوق خود آگاه شده و

۴۴. کنوانسیون ملل متحد علیه جرم سازمان‌یافته فراملی، مواد ۱ و ۳۱.

۴۵. پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان، مواد ۲ و ۹.

برای مثال، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، به منظور ارتقای همکاری میان آژانس‌های ملل متحد و دیگر سازمان‌های بین‌المللی مربوطه، گروهی تحت عنوان «گروه همکاری بین‌سازمانی مبارزه با قاچاق اشخاص» ایجاد کرده است تا رویکردی جامع به منظور جلوگیری و مبارزه با قاچاق اشخاص از جمله حمایت از قربانیان اتخاذ کند. www.unodc.com, 2018/3/27.

46. UN Principles and Guidelines on Human Rights & Human Trafficking and Crime Prevention

47. See: Barrett, Nicole & Shaw, Margaret, "Towards Human Trafficking Prevention: A Discussion Document", *International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy*, May 2011; United Nations Office on Drugs and Crime Vienna International Ctr Austria, *Combating Trafficking in Persons: A Handbook for Parliamentarians*, 2009.

A/RES/61/144, *Trafficking in Women and Girls*, Resolution Adopted by the General Assembly on 19 December 2006; Lee, Maggy, ed., *Human Trafficking*, Routledge, 2013.

Kyle, David & Rey Koslowski, *Global Human Smuggling: Comparative Perspectives*, JHU Press, 2011. Gallagher, Anne, "Human Rights and the New UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A Preliminary Analysis", *Human Rights Quarterly*, vol. 23, No. 4, 2001.

قواعد و مقررات موجود را مأمنی یابند که از طریق آن‌ها می‌توانند از اسارت و بردگی قاچاقچیان رهایی یابند.^{۴۸}

تدابیر حمایت‌گرا به معنای اتخاذ کلیه اقدامات ضروری برای حمایت کیفری و پلیسی از افراد بزه‌دیده بالقوه و بالفعل و در صورت امکان، بازگرداندن آن‌ها به موطن‌شان و لزوم برخورد انسانی با آن‌هاست.^{۴۹} «حمایت از بزه‌دیدگان جرم قاچاق انسان، نقشی بسزا در پیشگیری از قاچاق مجدد قربانیان دارد و برعکس آن، رهاکردن قربانیان موجبات بزه‌دیدگی مجدد آن‌ها را فراهم می‌کند همچنان که حمایت از قربانی، تشویق او جهت همکاری با پلیس و سایر مقامات صلاحیت‌دار و کمک به او جهت بازگشت به جامعه است. به‌علاوه این حمایت، احترام به آموزه‌های حقوق بشری، و به دلیل آن است که آن‌ها نه مجرم بلکه قربانی جرم هستند که شایسته مساعدت و حمایت‌اند تا با کمک دولت‌ها پاره‌ای از حقوق تضییع‌شده خود را بازیابند. به همین جهت برخی کشورها مثل امریکا و ایتالیا، علاوه بر جرم‌انگاری قاچاق انسان، به وضع قانون ویژه حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق انسان اقدام کرده‌اند».^{۵۰}

«در ایران نیز قانون مبارزه با قاچاق انسان، مصوب ۱۳۸۳ از میان راهبردهای سه‌گانه مبارزه مؤثر با قاچاق انسان (پیشگیری، جرم‌انگاری و حمایت از بزه‌دیده) فقط به راهبرد جرم‌انگاری و تعقیب جرم قاچاق انسان توجه کرده و به‌ویژه از راهبرد حمایت از بزه‌دیدگان غفلت کرده است. ترسیم راهبرد حمایت از بزه‌دیدگان، مورد توجه بیشتر مسئولان سیاست جنایی ایران، به پیش‌بینی و اجرای تدابیر حمایتی مناسب برای بزه‌دیدگان قاچاق انسان کمک کرده، راه مبارزه مؤثرتر و پیشگیری از این جرم را نیز هموارتر می‌سازد. بدیهی است توفیق در این راه در پرتو اتخاذ سیاست جنایی مشارکتی و با دخالت گروه‌های مردم‌نهاد، تسهیل می‌شود».^{۵۱} قانون مبارزه با قاچاق انسان، مسئله بسیار مهمی که حتی می‌توان گفت از مهم‌ترین اهداف قانونگذاری در مورد قاچاق انسان است یعنی بحث حمایت از قربانیان را کاملاً مسکوت گذاشته و همین ضرورت اقدام فوری قانونگذاری جهت گنجانیدن تدابیر مؤثر حمایتی را جهت تضمین حقوق قربانیان آشکار می‌کند؛ تدابیری در زمینه بهداشت، آموزش، مسکن، حقوق رویه‌ای، مجرم‌شناخته‌نشدن و ... در شرایط فعلی تقنینی حتی ممکن است بزه‌دیدگان تحت عناوین مجرمانه دیگر تحت تعقیب قرار گیرند و

48. <http://www.ima.ir/fa/News, 2016/1/11>.

ن.ک: اسلامی، رضا؛ *آیا حقوق بشر؟*، پیشین، صص ۲۵۵ و ۲۶۳.

۴۹. برنامه کارگاه آموزشی قاچاق انسان و مهاجرین، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری و UNODC، تهران، ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۳.

۵۰. عینی، محسن؛ «تأمین امنیت، جبران خسارت و بازگشت به وطن بزه‌دیدگان قاچاق انسان در اسناد فراملی»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دوره جدید، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۰، صص ۲۳-۲۲.

۵۱. همان، ص ۲۴.

همین امر خود باعث افزایش سوءاستفاده از قربانیان می‌شود. با این حال، به نظر می‌رسد می‌توان اقدام شهرداری تهران را در ایجاد گرم‌خانه‌ها برای استقرار افراد بی‌خانمان از جمله قربانیان قاچاق در این حوزه مؤثر دانست. امید می‌رود که این اقدام بتواند دستگاه‌های اجرایی و نهادهای مدنی را نیز در زمینه حمایت و کمک به قربانیان برای بازگشت و پذیرش آن‌ها در اجتماع برانگیزاند.

«اسناد بین‌المللی و فراملی تحت تأثیر آموزه‌های حقوق بشر محور و انسانی، حمایت از بزه‌دیده جرم را به‌عنوان یکی از راهبردهای مؤثر علیه بزه قاچاق انسان مورد توجه قرار داده‌اند. از این رو ماده ۲۵ کنوانسیون جرم سازمان‌یافته فراملی، تحت عنوان «کمک و حمایت از بزه‌دیدگان» پیش‌بینی شد و به دنبال آن، پروتکل پالرمو در ماده ۲ یکی از اهدافش را کمک و حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق انسان اعلام کرده است. در بخش دوم پروتکل مزبور، تحت عنوان حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق اشخاص طی مواد ۶، ۷ و ۸ به چگونگی و گونه‌های متفاوت حمایت از بزه‌دیدگان قاچاق اشخاص اشاره شده است».^{۵۲}

در میان اسناد فراملی، سندی که از حیث پیش‌بینی تدابیر حمایتی حقوق بشرمدارانه از قربانیان جرم قاچاق انسان در جایگاه بهتر و مناسب‌تری قرار دارد، کنوانسیون اقدام علیه قاچاق انسان (کنوانسیون ورشو) شورای اروپاست. این کنوانسیون، اقدامات حمایتی خاصی را برای قربانیان پیش‌بینی کرده است که در اسناد بین‌المللی دیگر بی‌سابقه است. این سند اگرچه نسبت به سایر اسناد فراملی در زمینه حمایت از قربانیان قاچاق انسان در موقعیت و جایگاه بهتری قرار دارد، از بیان تمام آنچه در این زمینه مطلوب بوده، ناتوان بوده است. اما در هر حال، هریک از دولت‌های عضو کنوانسیون می‌توانند در حقوق ملی خود، قواعد حمایتی بیشتری را برای قربانیان جرم قاچاق انسان با الهام از این اسناد و در پرتو همکاری‌های بین‌المللی در سه مرحله پیشگیری،^{۵۳} تعقیب^{۵۴} و حمایت^{۵۵} پیش‌بینی کنند.

نتیجه

قاچاق انسان، به‌عنوان شکل نوین بردگی، بسیار پیچیده است که سالانه هزاران نفر را به کام خود می‌کشد. رشد روزافزون این پدیده و گسترش ابعاد آن باعث شده که امروزه تمامی کشورهای جهان به نحوی درگیر این مسئله باشند. لذا اقدامات و تدابیری چند از جمله تقنینی در سطوح بین‌المللی و ملی اتخاذ شده است. مهم‌ترین این اقدامات در سال ۲۰۰۰ کنوانسیون سازمان ملل

۵۲. عینی، محسن؛ «حمایت از بزه‌دیدگان جرم قاچاق انسان در اسناد فراملی»، *مجله مطالعات حقوقی*، دوره سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، صص ۸-۷.

53. Prevention

54. Prosecution

55. Protection

برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته و پروتکل‌های حقوقی به آن تحت عنوان پروتکل پیشگیری، منع و مجازات قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان است. این پروتکل با وجود تأثیرات مثبت در افزایش توجه جامعه بین‌المللی به این جرم سازمان‌یافته و بازتاب گسترده آن در قانونگذاری‌های ملی، به نظر می‌رسد به دلیل فقدان اراده بین‌المللی برای مبارزه با این پدیده شوم، در عمل چندان مؤثر نبوده است. با وجود این، تدابیر قانونگذاری در سطح بین‌المللی می‌تواند طلیعه‌ای برای افزایش آگاهی همگان در سراسر جهان و تلاش برای همکاری جهت مقابله با این پدیده ننگین تلقی شود. در حقوق ایران، قانونگذاری در این زمینه چندان قوی نبوده و علی‌رغم معایبی نظیر عدم تناسب جرم و مجازات (در مقایسه با سایر جرایم) در بسیاری از موارد خلأ قانونی وجود دارد، مانند جرم‌انگاری مستقل و متناسب برای قاچاق کودک، پیشگیری و حمایت از بزه‌دیدگان. در ضمن، قانونگذار با اولویت‌دادن قانون مجازات اسلامی بر قانون مبارزه با قاچاق انسان، اقدام در این حوزه را منوط به عدم احراز سایر جرایم دانسته است. این امر در حوزه تقنینی برای جرم سازمان‌یافته و رو به گسترشی چون قاچاق انسان، در کشوری که مبدأ، مقصد و محل ترانزیت قاچاق است چندان موجه به نظر نمی‌رسد. لذا ضروری می‌نماید که قانونگذار با بررسی و امعان‌نظر بیشتر در ابعاد، آثار و اشکال قاچاق انسان در کشور، در مصوبه خود تمامی این موارد را در تعقیب کیفری مرتکبان، شریکان و معاونان جرم لحاظ کرده و ضمن در نظر گرفتن اقدامات پیشگیرانه مناسب برای کاستن از ارتکاب این جرم، با پیش‌بینی تدابیر حمایتی لازم از جمله عدم مجازات بزه‌دیدگان، راه را برای بازگشت آن‌ها به اجتماع هموار کند. قربانیان قاچاق مجرم نیستند بلکه بزه‌دیده‌اند و نه‌تنها دارای حقوقی هستند و باید از آن‌ها حمایت کرد تا به جامعه بازگردند، بلکه باید آن‌ها را از این حقوق آگاه کرد تا از بیم تعقیب، زندانی شدن و طرد جامعه از قانون و حمایت آن نگریزند، بلکه قواعد و مقررات را مأمونی یابند تا با توسل به آن، هم از حمایت‌های آن برخوردار شوند و هم با مأموران مجری قانون در جهت تعقیب، بازداشت و محاکمه باندهای قاچاق همکاری کنند.

بحث قانونگذاری برای مقابله با هر جرمی و کاستن از اثرات آن در هر جامعه‌ای غیر قابل انکار است و نباید سرسری از کنار آن گذشت چرا که مبنا و پایه هر اقدامی، قانون مرتبط با آن است. امری که در ایران تنها در یک قانون مختصر کلی خلاصه می‌شود در سایر کشورها به‌طور مبسوط در ابعاد مختلف قانونگذاری شده است. مثلاً در ایالات متحده آمریکا، علاوه بر قانون حمایت از قربانیان قاچاق (TVPA) که به سه رویکرد پیشگیری، تعقیب و حمایت توجه کرده است، قوانین دیگری نظیر قانون مساعدت خارجی، مصوب ۱۹۶۱، قانون مهاجرت و تابعیت، قانون اختیارات اقتصادی ضروری بین‌المللی و قانون دلالی ازدواج بین‌المللی نیز وجود دارد که نشان‌دهنده نقش بنیانی قانون برای مقابله با این جرم است.^{۵۶}

اگرچه در هیچ‌یک از اسناد، سخنی از قائل شدن صلاحیت جهانی برای کشورها جهت رسیدگی به قاچاق انسان پیش‌بینی نشده، پیش‌بینی صلاحیت جهانی می‌تواند ابزاری مهم برای تحقق این همکاری و مساعدت بین‌المللی باشد. قوانین و مقررات نیز باید به نحوی وضع شوند که در عین شفافیت و جامعیت، اصل تناسب میان جرم و مجازات در آن‌ها رعایت شود. لذا به نظر می‌رسد قوانین برخی کشورها از جمله ایران، از این لحاظ نیاز به بازنگری دارد. از آنجا که علت اصلی و ریشه بسیاری از پرونده‌های قاچاق، عدم آگاهی است، اقدامات آگاهی‌بخشی در این زمینه می‌تواند بسیار مؤثر بوده و دارای نقش پیشگیرانه و بازدارنده باشد. علاوه بر افراد، آموزش نیروهای پلیس و مجری قانون جهت شناسایی و تعقیب قاچاقچیان و شناسایی بزه‌دیدگان و آگاه کردن آن‌ها از حقوق‌شان، نقش بسیار مؤثری در این زمینه خواهد داشت. همچنین باید پلیس با جدیت بیشتر اقدامات خود را دنبال کند و مؤسسات مربوطه را زیر ذره‌بین قرار داده و بر مؤسساتی که به‌طور سازمانی به قاچاق انسان مبادرت می‌کنند، ضمن رعایت حقوق مؤسسات، نظارت کنند.



منابع:

الف. فارسی

– کتاب

- اسلامی، رضا و لادن فرومند؛ *خصوصی سازی و توسعه حقوق بشر، جنگل*، ۱۳۹۳.
- اسلامی، رضا و همکاران؛ *آموزش حقوق بشر، مجد*، ۱۳۹۳.
- اسلامی، رضا؛ *آیا حقوق بشر؟ راهنمای هنجاری حقوق مدنی- سیاسی برای توانمندی و مطالبات جامعه مدنی، مجد*، ۱۳۹۵.
- اشتری، بهناز؛ *قاچاق زنان، بردگی معاصر، میزان*، ۱۳۹۰.
- ذاقلی، عباس؛ *قاچاق انسان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین المللی، میزان*، ۱۳۸۹.
- گلدوزیان، ایرج و ابراهیم احمدپور؛ *قاچاق انسان با رویکردی به حقوق داخلی و اسناد بین المللی، خرسندی*، ۱۳۹۲.
- معتمدی، هادی و فرزانه مستوفی فر؛ *قاچاق انسان، چالش ها و راهکارهای پیشگیری، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهش های فرهنگی و اجتماعی*، ۱۳۸۸.

– مقاله

- اسلامی، رضا؛ «مقابله با سوءاستفاده و بهره برداری جنسی از کودکان: راهنمایی برای حمایت از کودکان در ایران»، *مجموعه مقالات حقوق کودک*، ۱۳۸۷.
- بیابانی، غلامحسین؛ «قاچاق کودکان، معضلی برای همه مرزها»، *فصلنامه مطالعات پلیس زن*، شماره ۱۱-۱۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۸.
- حبیبزاده، محمدجعفر و همکاران؛ «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران، مدرس علوم انسانی»، *پژوهش های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۳، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۸.
- عینی، محسن؛ «تأمین امنیت، جبران خسارت و بازگشت به وطن بزه دیدگان قاچاق انسان در اسناد فراملی»، *آموزه های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی*، دوره جدید، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۰.
- عینی، محسن؛ «حمایت از بزه دیدگان جرم قاچاق انسان در اسناد فراملی»، *مجله مطالعات حقوقی*، دوره سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ «پیشگیری از بزه کاری و پلیس محلی»، *مجله تحقیقات حقوقی*، بهار و تابستان ۱۳۷۸، شماره ۲۶-۲۵.

- نگهی مخلص‌آبادی، مرجان؛ «جهانی‌شدن مقابله با قاچاق انسان و تأثیر آن بر سیاست جنایی تقنینی ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن، سال سوم، شماره ششم، زمستان ۱۳۹۱.

ب. انگلیسی

- Books

- Kyle, David, and Rey Koslowski, *Global Human Smuggling: Comparative Perspectives*, JHU Press, 2011.
- Lee, Maggy, ed. *Human Trafficking*. Routledge, 2013.
- Shelley, Louise, *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge University Press, 2010.
- United Nations Office on Drugs and Crime, et al. *Combating Trafficking in Persons: A Handbook for Parliamentarians*, 2009.

- Articles

- Askin, Kelly D., "Crimes within the Jurisdiction of the International Criminal Court", *Criminal Law Forum*, vol. 10. No. 1. Springer Netherlands, 1999.
- Adams, Abigail E., "Gringas, Ghouls and Guatemala: the 1994 Attacks on North American Women Accused of Body Organ Trafficking", *Journal of Latin American Anthropology*, vol. 4, No. 1, 1998.
- Barrett Nicole & Shaw Margaret, "Towards Human Trafficking Prevention: A Discussion Document", *International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy*, May 2011.
- Belser, Patrick, "Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits". Available at SSRN 1838403, 2005.
- Friesendorf, Cornelius, "Strategies against Human Trafficking: the Role of the Security Sector", *National Defense Academy and Austrian Ministry of Defense and Sports*, Rossauer Lande 1, 2010 Wien in Cooperation with Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, September 2009.
- Gallagher, Anne, "Human Rights and the New UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A Preliminary Analysis", *Human Rights Quarterly*, vol. 23, No. 4, 2001.
- Raigrodski, Dana, "Moving to Opportunity: Examining the Risk and Rewards of Economic Migration: Economic Migration Gone Wrong: Trafficking in Persons through the Lens of Gender, Labor, and Globalization", *Ind. Int'l & Comp. L. Rev.*, vol. 25, 2015.
- Száraz, Krisztina, "The Role of the European Union in the Global Fight against Trafficking in Human Beings" [védés előtt]= Az Európai Unió Szerepe az Emberkereskedelem Elleni Globális Harcban. Dissertation.

Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2010.

- *The Vienna Forum to Fight Human Trafficking*, “011 Workshop: Human Trafficking for the Removal of Organs and Body Part”, 13-15 February 2008, Austria, Vienna, Background Paper.

- Documents

- *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, as amended by protocols No. 11 and No. 14 Rome. 4. XI. 1950.
- *Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation the Prostitution of Others*, approved by General Assembly resolution 317(IV) of 2 December 1949.
- *Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriage*, office of the High Commissioner for Human Rights, Resolution 173 A(XVII) of November 1996.
- *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979.
- *Convention on the Rights of the Child*, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989.
- *International Covenant on Civil and Political Rights*, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200 A(XXI) of 16 December 1966.
- *Protocol against the Smuggling of Migrant by Land, Sea and Air Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, 2000.
- *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children*, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000.
- *The International Convention on the Protection of All Migrant Workers and Members of Their Families*, adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990.
- *The Rome Statute of the International Criminal Court*, drafted 17 July 1998 and entry to force 1 July 2002.
- *The Universal Declaration of Human Rights*, adopted and proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10 December 1948.